

Скороход І. С.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами*

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Сніжок С. Ю.

студентка 6 курсу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Skorokhod Iryna

Doctor of Economics, Professor,

Department of International Economic Relations and Project Management

Lesya Ukrainka Volyn National University

Snizhok Sabina

Student

Lesya Ukrainka Volyn National University

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто особливості функціонування та розвитку українського ринку органічної продукції. Визначено інструменти нормативно-правового регулювання органічного ринку України та з'ясовано, що в нашій державі не має чіткої державної політики стосовно напрямів наступного розвитку органічної галузі. Виявлено, що серед основних перешкод в розвитку національного ринку органічної продукції є: недосконалість нормативно-правової бази; обмежений доступ до зовнішніх ринків органічної продукції; відсутність у підприємств маркетингового досвіду виробництва та реалізації органічної продукції; слабкий розвиток внутрішньої інфраструктури тощо. Запропоновано шляхи вдосконалення процесу просування органічних продуктів вітчизняних виробників на внутрішній та зовнішній ринки. Розвиток вітчизняного ринку органічної продукції є перспективним з огляду на наявні в Україні природні ресурси та зростаючу зацікавленість споживачів.

Ключові слова: органічне виробництво, органічна продукція, ринок органічної продукції, вітчизняний ринок, нормативно-правове регулювання.

Вступ і постановка проблеми. Розвиток органічного руху вже багато років є однією з найактуальніших тенденцій для сучасного суспільства. На сьогоднішній день все більше зростає зацікавленість споживачів до продуктів харчування, які є екологічно чистими і виробництво яких не має негативного впливу на навколишнє середовище. Такі продукти представлені на ринку як продукція органічного виробництва.

Розвиток органічного виробництва є одним з важливих заходів стабільного забезпечення населення країни високоякісною та безпечною сільськогосподарською продукцією, сприятиме покращенню економічного, соціального та екологічного стану в Україні, комплексному розвитку сільської місцевості, поліпшенню здоров'я населення та має стати одним з факторів посилення економічних зв'язків країни з Європейським співтовариством.

В Україні протягом останніх двох десятиліть спостерігається чітка тенденція до збільшення виробництва органічної продукції на ділянках сільськогосподарських угідь, де ведеться сертифіковане органічне виробництво, постійне зростання як кількості операторів органічного ринку, так і рівень споживання органічної продукції в Україні. Загальна площа країни, її сільськогосподарські угіддя, географічне положення та зручне розташування щодо потенційних міжнародних ринків – усе це сприяє розвитку органічного ринку та поширенню органічного сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні розглядалися такими вітчизня-

ними науковцями, як: Артиш В., Зайчук Т., Милованов Є., Шлапак В., Дудар Т., Андрійчук В., Бегей С., Берляч Н., Грановська В., Бородина О., Мартинюк М. та інші. В їх наукових працях розкрито економічну значущість ринку органічної продукції, визначено та подано оцінку обсягу даного ринку, обґрунтовано доцільність розвитку органічного ринку в Україні. Проте, не зважаючи на ґрунтовні дослідження, здійснені науковцями, аналіз особливостей розвитку ринку органічної продукції дозволяє стверджувати, що зазначене питання потребує подальшого комплексного дослідження, узагальнення та розвитку.

Метою дослідження є аналіз органічного виробництва в Україні, визначення особливостей формування та розвитку ринку органічної продукції, виявлення проблем і перспектив його розвитку з урахуванням процесів євроінтеграції.

Результати дослідження. Сучасне сільськогосподарське виробництво, будучи однією з найважливіших галузей світової економіки, відповідає за екологічну реальність сучасності. Поняття «органічне землеробство» (Organic Farming) є загальноприйнятим в економічній термінології англосовітських країн ЄС і США, і означає спосіб ведення сільськогосподарського виробництва, який виключає використання синтетичних хімікатів (добрив, пестицидів, антибіотиків, тощо) та генетично модифікованих організмів для отримання екологічно чистих продуктів [1].

Завдяки природно-кліматичним умовам розвиток органічного виробництва в Україні розпочався у 90-х роках. А з 2003 року інформація про вітчизняне органічне виробництво публікується в дослідженнях FiBL (Дослідний інститут органічного сільського господарства).

Розвиваючи внутрішній ринок, Україна все активніше заявляє про себе на міжнародному ринку органічної продукції, стає одним із світових лідерів за площею сільськогосподарських угідь, які використовуються під її обробку, збільшуючи асортимент пропонованої продукції.

Органічне виробництво почало активніше розвиватися в останнє десятиліття, в тому числі завдяки формуванню нормативно-правової бази діяльності таких суб'єктів господарювання, обігу органічної продукції, розвитку практики сертифікації та експорту органічної продукції. Проте основним мотивуючим фактором для підприємців розвивати органічне виробництво сільськогосподарської продукції є її майбутня прибутковість. За даними комерційної служби Посольства США в Україні, середня рентабельність інвестицій в органічне сільське господарство становить близько 300%, що робить його одним із найпривабливіших напрямів інвестування в українську економіку. Додатковим стимулом є постійне зростання попиту на органічну продукцію в країнах ЄС, що стимулює експорт [2].

Аналізуючи досягнення України у сфері правового регулювання органічного сектору, слід згадати основні стратегічні напрями, закладені у Стратегії розвитку аграрного сектору «3+5», яку представили Міністерством аграрної політики та продовольства України в травні 2016 року. Стратегія є офіційною і базується на трьох пріоритетах:

- реформа системи державної підтримки з акцентом на малих фермерів;
- завершення земельної реформи;
- реформування державних підприємств.

Вітчизняні органічні виробники, переробники та активна органічна спільнота роками працюють над вдосконаленням законодавства для органічного сектору. У 2018 році за ініціативи громадського сектору та експертів органічного ринку Міністерство аграрної політики та продовольства України спільно з Федерацією органічного руху України та іншими представниками сектору, органами виконавчої влади був прийнятий Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (№ 2496-VIII, набрав чинності 02 серпня 2018 р., вступив у дію

з 02 серпня 2019 р.). Головною метою закону є адаптація вимог вітчизняного органічного законодавства до права ЄС. Результатом має стати повна відповідність виробництва української органічної продукції міжнародним вимогам і стандартам. Внаслідок чого вітчизняний споживач отримає дійсно якісний, перевірений органічний продукт, а українська імпортна продукція матиме постійний позитивний імідж [3].

Демонструючи протягом останніх років постійне позитивне зростання площ сільськогосподарських угідь, на яких ведеться сертифіковане органічне виробництво, в Україні спостерігається постійне зростання як кількості операторів органічного ринку, так і рівня споживання органічної продукції, що сприяє тенденція активного наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження переробки органічної сировини.

Статистичні дані Міжнародної федерації руху за органічне сільське господарство (IFOAM) стверджують, що якщо в 2002 році в Україні нараховувалося 31 органічне господарство, то 2020 році зареєстровано 549 органічних операторів (рис. 1).

Лідерами за кількістю операторів органічного ринку є Київська область (58 операторів), Херсонська область, Одеська область (по 38 операторів), Житомирська область (27 операторів) та Львівська область (26 операторів). Найменша кількість операторів у Чернівецькій (4 оператори), Тернопільській та Сумській (по 7 операторів), Рівненській (8 операторів) та Івано-Франківській (9 операторів) областях [1].

Як свідчать дані з 2003 р. до 2020 р. площі сільськогосподарських органічних угідь зросли в 2,8 рази, а кількість сертифікованих товаровиробників в 6 разів, хоча середній розмір господарства скоротився більше як в два рази, наближаючись до європейських показників [2].

Що стосується спеціалізації фермерських господарств на виробництві тієї чи іншої органічної сільськогосподарської продукції, то варто зазначити, що Україна посідає перше місце в Східноєвропейському регіоні за площею органічних орних земель, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, бобових та олійних культур. Органічне тваринництво в Україні майже не розвива-

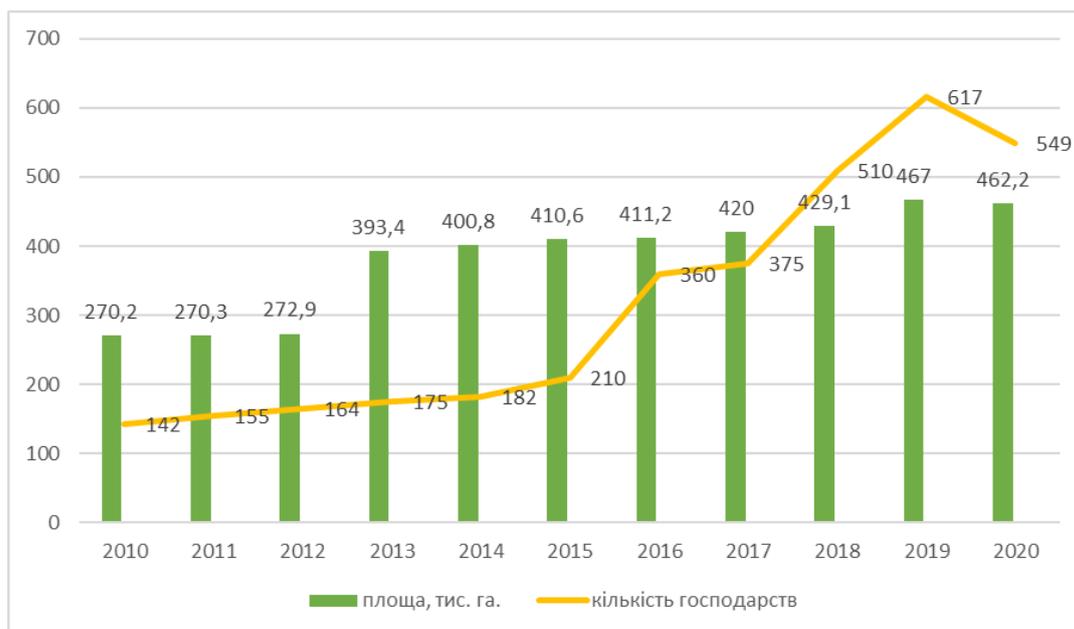


Рис. 1. Кількість органічних операторів та площа органічних земель в Україні

Джерело: [4; 5]

ється. Впровадження органічних технологій виробництва у тваринницьку галузь пов'язане з низкою проблем, найскладнішими з яких є нерозвиненість внутрішнього ринку збуту та відсутність державної підтримки, тому перехід на органічне виробництво наразі є невигідним.

Близько 60% сільськогосподарських посівів на землях України припадає на чотири основні культури: пшеницю, ячмінь, соняшник і кукурудзу; 3% займає горох; гречка – 2%; решта (37%) розподіляється між іншими культурами органічного землеробства (соя, ріпак, жито, овес, сорго, просо, гірчиця, цукрові буряки, спаржа). Отже, ринок органічної продукції рослинництва в Україні представлений переважно зерновими та олійними культурами.

Більшість господарств, які виробляють органічну продукцію, розташовані на півдні країни – Одеській, Херсонській областях, на заході України – Закарпатській, Львівській, Хмельницькій областях, а також у Київській, Вінницькій та Харківській областях [4].

Досить часто ці господарства є учасниками міжнародних проектів (зокрема зі Швейцарією, Францією та Німеччиною) із впровадження органічного землеробства в Україні та співпрацюють з іноземними компаніями. Українські сертифіковані органічні ферми мають різні розміри – від кількох гектарів, як у більшості європейських країн, до кількох тисяч гектарів ріллі [1].

Зараз у сфері органічного виробництва в Україні реалізуються такі європейські проекти, як проект «Німецько-українська співпраця у сфері органічного землеробства»; Швейцарсько-українська програма «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що фінансується Швейцарською Конфедерацією та впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві з SAFOSO AG (Швейцарія) та проект ЄС «Підтримка впровадження аграрної та продовольчої політики в Україні» [6].

Однією з головних проблем органічного виробництва є його висока вартість. Причиною цього явища є нестача сировини та відсутність конкуренції. Висока ціна є однією з основних причин, чому споживачі не купують органічні продукти. Але після збільшення кількості виробників органічної продукції та розширення асортименту органічної сировини ця ціна нормалізується і не буде вищою ніж на 10-30% порівняно з аналогічною традиційною.

До проблем розвитку ринку органічної продукції відносять:

- недосконалість нормативно-правової бази (неповною мірою відповідає законодавству ЄС у сфері органічного виробництва, створює торговельні бар'єри для виробників та експортерів, споживач не захищений від підробленої «органічної» продукції; екологічні стандарти мають лише рекомендаційний характер);

- обмежений доступ до зовнішніх ринків органічної продукції;

- відсутність у підприємств маркетингового досвіду виробництва та реалізації органічної продукції;

- слабкий розвиток внутрішньої інфраструктури тощо.

З метою активізації розвитку органічного виробництва в Україні необхідно вирішити такі завдання: адаптувати міжнародний досвід до українських умов та розробити стратегії і програми розвитку органічного ринку України; створити сприятливі умови для залучення інвестицій в органічне сільське господарство; підвищити обізнаність населення щодо органічної продукції через інформаційні канали; підтримати фермерів, які займаються органічним виробництвом (наприклад, субсидії, доступ до кредитів тощо); розвивати та захищати добросовісну конкуренцію серед українських виробників органічної продукції, переробників та роздрібних торговців тощо [7].

Усі елементи інфраструктури органічного ринку потребують вдосконалення. Розширення можливостей реалізації такої продукції дасть змогу збільшити обсяги її виробництва, розширити асортимент і знизити ціну. Розвиток системи експертного контролю забезпечить підвищення стандартів якості продукції та належний контроль за їх дотриманням на практиці. Реалізація продукції через кооператив дозволить уникнути непотрібних посередників, сприятиме здешевленню та підвищенню цінової конкурентоспроможності органічної продукції [8].

Реалізація запропонованих заходів дозволить виробляти екологічно чисту, органічну продукцію. Україна має для цього необхідний потенціал, оскільки має родючі та чисті землі, великий потенціал для розвитку підприємств харчової промисловості, сприятливі природно-кліматичні умови. Тому необхідно вдосконалити законодавчу базу, яка б підтримувала вітчизняних виробників органічної продукції, здійснювати ефективну маркетингову політику, стимулювати розвиток органічного ринку за підтримки держави та організувати виробництво органічної продукції відповідно до всіх міжнародних вимог та стандартів [7].

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Для формування розвинутого ринку органічної продукції Україна має сприятливі природно-кліматичні умови та великий потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Значний економічний, екологічний та соціальний ефект проявляється у раціональному використанні ресурсів, екологізації землекористування, забезпеченні продовольчої безпеки держави, підвищенні підприємницької ініціативи серед аграріїв, зниженні захворюваності суспільства та сталому розвитку сільських територій. Але, незважаючи на значний потенціал і перспективи розвитку органічного сільського господарства, в Україні відсутня чітка державна політика щодо напрямів подальшого розвитку органічної галузі. Тому доцільно використовувати європейський досвід підтримки виробників органічної продукції.

Список використаних джерел:

1. Худобей А. А. Розвиток органічного виробництва як основа забезпечення екологічної безпеки АПК України. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/32413/1/%D0%A5%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B9.pdf>
2. Лук'яник М. М. Інвестиційне забезпечення розвитку виробництва органічної продукції: звіт про науково-дослідну роботу. Інститут сільського господарства Західного Полісся. 2021. С. 21–25
3. Милованов С.В. Правові засади регулювання органічного виробництва в країнах ЄС. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 117–125. URL: <http://eapk.org.ua/contents/2018/05/117>
4. Органік в Україні. URL: <https://organic.com.ua/organic-v-ukraini/>
5. FiBL & IFOAM – Organics International. The World of Organic Agriculture. Statistics & emerging trends 2022. URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf>
6. Скороход І. С. Розвиток європейського ринку екологічних товарів та послуг: досвід для України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. Вип. 2 (142). С. 71–77. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-2-10>
7. Михайленко Н.В., Лагута Я.М. Стан та перспективи розвитку ринку органічної продукції в контексті соціальної відповідальності бізнесу. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/18_2017/19.pdf

8. Гаваза Є. В. Ринок органічної продукції та його інфраструктура: сучасний стан і перспективи розвитку. *Економіка АПК*. 2014. № 5. С. 131. URL: <http://eapk.org.ua/contents/2014/05/131>

References:

1. Khudobey A. A. (2018) Rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva yak osnova zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky APK Ukrainy [Development of organic production as a basis for ensuring environmental safety of Ukrainian agro-industrial complex]. Available at: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/32413/1/%D0%A5%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B9.pdf> (accessed 25 November 2022).
2. Lukyanyk M. M. (2021) Investytsiine zabezpechennia rozvytku vyrobnytstva orhanichnoi produktsii [Investment support for the development of production of organic products]. Institute of Agriculture of Western Polissia, p. 73.
3. Mylovanov E. V. (2018) Pravovi zasady rehuliuвання orhanichnoho vyrobnytstva v krainakh YeS [Legal basis of regulation of organic production in EU countries]. *Economy of agro-industrial complex*, no. 5, pp. 117–125. Available at: <http://eapk.org.ua/contents/2018/05/117> (accessed 24 November 2022).
4. Orhanik v Ukraini. Available at: <https://organic.com.ua/organic-v-ukraini/> (accessed 25c November 2022).
5. FiBL & IFOAM – Organics International. The World of Organic Agriculture. Statistics & emerging trends 2022. Available at: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf> (accessed 26 November 2022).
6. Skorokhod I. S. (2020) Rozvytok yevropeiskoho rynku ekolohichnykh tovariv ta posluh: dosvid dlia Ukrainy [Development of the European market of environmental goods and services: experience for Ukraine]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, vol. 2, no. 142, pp. 71–77. Available at: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-2-10> (accessed 24 November 2022).
7. Mykhaylenko N. V., Laguta Y. M. (2017) Stan ta perspektyvy rozvytku rynku orhanichnoi produktsii v konteksti sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu [Status and prospects of markets for organic produce on the social responsibility of business]. *Black Sea Economic Studies*, vol. 18, pp. 79–82. Available at: http://bses.in.ua/journals/2017/18_2017/19.pdf (accessed 26 November 2022).
8. Gavaza E. V. (2014) Rynok orhanichnoi produktsii ta yoho infrastruktura: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [The market of organic products and its infrastructure: current state and development prospects]. *Economy of agro-industrial complex*, no. 5, pp. 131–135. Available at: <http://eapk.org.ua/contents/2014/05/131> (accessed 26 November 2022).

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE ORGANIC PRODUCTS MARKET OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Summary. The article examines the peculiarities of the functioning and development of the Ukrainian market of organic products and emphasizes the need for the development of organic production as a priority for the development of the domestic food complex. The instruments of normative and legal regulation of the organic market of Ukraine were determined and it was found that in our country there is no clear state policy regarding the directions of the further development of the organic industry. The main obstacles in the development of the national market of organic products have been identified. Ways to improve the process of promoting organic products of domestic producers to domestic and foreign markets are proposed. The development of the domestic market of organic products is promising given the natural resources available in Ukraine and the growing interest of consumers. As a result of research, it was found that Ukraine occupies a leading position in the area of certified land and mainly specializes in the cultivation of grain and oil crops. The development of the organic movement has been one of the most relevant trends for modern society for many years. Today, consumers are increasingly interested in food products that are ecologically clean and whose production does not have a negative impact on the environment. Such products are presented on the market as products of organic production. The development of organic production is one of the important measures of stable supply of the country's population with high-quality and safe agricultural products, it will contribute to the improvement of the economic, social and ecological situation in Ukraine, the comprehensive development of rural areas, the improvement of the population's health and should become one of the factors of strengthening of the country's economic ties with the European Community. In Ukraine, over the past two decades, there has been a clear trend towards an increase in the production of organic products on areas of agricultural land where certified organic production is carried out, a constant increase in both the number of organic market operators and the level of consumption of organic products in Ukraine. The total area of the country, its agricultural land, geographical position and convenient location in relation to potential international markets all contribute to the development of the organic market and the spread of organic agriculture.

Key words: organic production, organic products, market of organic products, domestic market, regulatory and legal regulation.